

Vitéz Ferenc

A rabság tanulsága

Az 1848–49-es szabadságharcban lelkész és író minőségében egyaránt tevékenyen részt vevő, majd ezért a megtorlás idején halálra ítélt Könyves Tóth Mihály alakját és sorsát mutatja be Tóth-Máthé Miklós *Kossuth papja* címmel írt új, történelmi tárgyú kisregényében. Ez a könyv szervesen kapcsolódik a szerző hitharcos életutakat földolgozó írásainak szép sorozatához. Tóth-Máthé egyébként nemcsak a nagy reformátorok emlékkörzéséhez járult hozzá, hanem a katolikus, kis híján pápává választott Bakócz Tamás drámáját is megírta. Méliusz Juhász Péterről drámát (*Méliusz*) és regényt is írt (*Isten trombitája*) csakúgy, mint a bibliafordító Károli Gáspárról (*Én, Károli Gáspár – monodráma; „Megszámálta futásodat”*); kisregényt jelentetett meg Szenci Molnár Albertről (*Élet zsoltárhangra*) és Ráday Pálról (*A szabadság nótáriusa*). További, bibliai témájú novellagyűjteményei szintén megjelentek (*Nábót szőlője, Életnek világsága, Őt kenyér és két hal*); s a *Kossuth papja* után azonnal elkezdett dolgozni az *Őseim a prédikátorok* című verses-novellás válogatásán.

A 2013 karácsonyára megjelent kisregénye (amely Tóth-Máthé Miklós harminchatodik könyve) a Kossuth papjának nevezett és a debreceni főtéren álló Kossuth-szoborcsoporton is látható Könyves Tóth Mihály életének egy meghatározó időszakát mutatja be: narratív keretként az író a prédikátor szabadságharc elbukása utáni

letartóztatását és várfogságban eltöltött éveit választotta. (Könyves Tóthot előbb valóban halálra ítélték, majd büntetését várfogságra enyhítették, szabadulása után végül igen szép kort élt meg, hiszen 85 évesen, 1895 februárjában távozott az élők sorából.)

Egészen pontosan az 1849. augusztus 2-ai debreceni csata idejébe csöppenünk a kisregény felütésekor, amikor is Nagysándor József tábornok seregét valóságosan összeroppantotta a hatszoros orosz túlerő. Ez volt az a pillanat, amikor már meg lehetett érezni a véget. „Ez a Debrecen, melyet Kossuth Lajos a szabadság őrvárosának nevezett, mától kezdve akár láncokat is verethet magára, mert a szabadságot futni hagyta” – mondja a prédikátor, a Vár utcai parókiáról a Nagytemplom felé igyekezve, s hozzátéve, hogy amit mondott, az nemcsak erre a városra vonatkozik, de az egész honra is. Az elkövetkező napokban az özvegy apa szerepében is előttünk álló lelkész felkészül a büntetésére, nem hajlandó megalkuvásra, hite szerinti cselekedetinek megtagadására.

De vajon mi is volt Könyves Tóth Mihály bűne? – Tanulmányai végeztével a Kollégium köztanítója lett előbb, majd fél éves külföldi tanulmányútja után szószéket kapott Debrecenben. A szabadságharc kitörésekor lelkesítő beszédei, buzdító prédikációi hatására tömegesen álltak be a debreceni fiatalok a honvédseregbe, sőt,

a frontra induló csapatoknál tábori lelkészi szerepet is vállalt. A népnyelv nemcsak „Kossuth papjaként” emlegette őt, hanem „aranszajú papként” is. Meg kellett volna tehát bánnia és elítélnie „lázító beszédeit, írásait, melyekkel több kárt okozott öfelségének és azoknak, akik hozzá hűségesek maradtak, még egy hadseregnél is”. Az Istennek azonban sem emberként, sem papként nem hazudhat. [Vagy miként a regénybeli Baththyány mondta:] Mert a testet ugyan megölkhetik, de a lelket nem tudják térdre kényszeríteni.”

Könyves Tóth a fogságból végül 1856 tavaszán amnesztiával szabadult, azonban eltöltötték őt a lelkészi és tanári állásától is, ezért a Debreceni Kollégium főiskolája és a debreceni egyházközség számvivői feladatait végezte, 1859-től pedig a püspöki iroda vezetőjeként dolgozott. (1863-ban karcagi lelkész lett és heves-nagykunsági esperes, 1871 nyarán újra Debrecenbe hívták lelkésznek.) Ez az igen gazdag és kalandos, változatos életpálya bizony, egy egész nagyregény (a főhős sorsán keresztül az egész korszak ábrázolására alkalmas műalkotás) alapanyaga lehetett volna. Tóth-Máthé Miklós azonban nem véletlenül választotta azt az időszakot, amikor hőségnek (akivel a szerző maga is sorsközösséget vállalt – konkrét életrajzi párhuzam a feleség elvesztése, a magára maradt apa szerepe) szembe kellett néznie a szabadsághiánnyal. Éppen ezért zajlanak az események legalább olyan intenzitással a lelki síkon, mint a fizikai valóságban. Ezt a lelki történelmi sikot lehetett volna akár még tovább mélyíteni, a szereplők intenzívebb pszichológiai rajzát adni. A börtönből visszatekintve nemcsak a szabadságharc eseményeire tekintve vissza, hanem az egyéni élet fordulót szintén felidézve, lélektanilag is árnyalva a szabadság és rabság különböző egzisztenciális formáit.

Az *Epilógus*ban olvassuk Könyves Tóth Mihálynak a szabadulása előtti éjszakán mondott szavait, mikor a rabok még nem tudták, hogy milyen nap virrad rájuk: „Az ember mindent kibír [...], azt is, amiről ezt el sem tudta volna képzelni.” S vigasztalást nyújtva a többi ember számára, kicsit maguk is vigasztalást nyertek. A papnak és tanárnak bárhol lehetnek feladatai. Ez a mindent-kibírás, a vigasztaláskényszer, a szabadságillúzió (az álmok és a hit szabadsága) vagy a feladathűség ugyan megjelenik, a kisregény azonban szűk keretnek bizonyult e vonások karakteres kidolgozásához. Megkapjuk azonban mindazt, amit a választott forma (kisregénnyé kerekedő elbeszélés) megenged az írónak.

Mindenesetre a Károli Gáspár-, Kölcsey- és Holló László-díjas alkotó ismét nagy és nemes írói tettet hajtott végre, amikor fölmutatta az utókornak a szabadságharc egyik fontos mellékszereplőjét, számot és példát adva egyúttal az emberség nagyságáról. A kiadói előszó ekképp méltatja a művet, amely a *Kálvin Kiadó* 2012-ben kiírt szerzői pályázatának egyik díjnyertes alkotásaként jelent meg: „Nem ismeretterjesztő vagy történelemkönyvet tartunk a kezünkben, hanem – természetesen történelmi forrásokon alapuló – kisregényt. A szerző első pillantásra talán meglepő szemszöveget választott elbeszéléséhez, de éppen ez által hozza különösen is közel a mai olvasóhoz nagyon is emberléptékű 'hőségnek' alakját: nem a szabadságharc dicsőséges, hősi mozzanatait, felemelő pillanatait ragadja meg, nem a lelkesítő beszédeket mondó szónokot láthatjuk a csillogó szemű, szabadságért és hazáért élni és halni kész tömegek körében. [...] Árulás, csalódás, kétség, igazságtalanság, rabság, gyász, reménytelenség, és a mindezek ellenére pislákoló és újjáéledő hűség, reménység, a szükséges és lehetséges folytatás meghatározó témái az elbeszélésnek.”

Tóth-Máthé regényhőse a puskánál és kardnál is nagyobb erőt kapott az igével való hazaszerető küzdelemhez. A bitófa árnyékában sem kért kegyelmet, példázva a magyarságért és a hitért való helytállás

nagyszerűségét. S a rabság tanulságaként átélte, megértette, hirdette: a hűség és a remény, a hit képes emberré tenni az embert. A kisregényből játékfilm készül, a Debrecen Televízió 2014 őszén kezdte a forgatást.

(Tóth-Máthé Miklós: Kossuth papja. Regény Könyves Tóth Mihályról. Kálvin Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 978-963-558-234-1)

*Kása Dávid: Női portré
– kívül kerestelek szépség, és te belül voltál –*